

Türkiye’de Dini Gruplarda Doğu-Batı Karşıtlığı: Dergiler Üzerine Bir İnceleme

Selahattin ÇANKAL

Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü,
Ankara, Türkiye
cankalselahattin@gmail.com

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 11.10.2021

Kabul: 20.12.2021

Yayın: 29.12.2021

Anahtar Kelimeler:

Din, Dini Gruplar,
Doğu-Batı Karşıtlığı,
Modernizm.

Modernleşmeyle birlikte 19 ve 20. yüzyıldan itibaren sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik olmak üzere pek çok alanda meydana gelen değişim karşısında insanların dünyayı anlama ve algılama biçimleri de bir değişim sürecine tabi olmuştur. Değişim karşısında muhafazakâr bir tutum sergileyen dini yapı ise bütünleşmeyi sağlamak ve olası sapma davranışlarının karşısında bireye yol göstermek amacıyla çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Geliştirilen bu stratejileri görmek amacıyla bir dini grup örneği olan Menzil Tarikatı ve İsmail Ağa Cemaati referans alınmıştır. Dini grupları nitelemeye önemli bir özellik olan sosyal kontrol işlevinin nasıl karşılık bulduğunu anlamak adına her iki dini grubun medya koluna ait dergiler araştırmanın aydınlatılmasına kaynaklık etmiştir. Bu bağlamda Menzil Tarikatı ve İsmail Ağa Cemaati'nin bağlı oldukları gelenek çerçevesinde dergilere yansıyan ideoloji ve bu ideolojiye bağlı sosyal kontrol söylemlerinin neler olduğu tespit edilmiştir. Menzil Tarikatına ait Mostar ve Aile dergileri ile İsmail Ağa Cemaati'ne ait Marifet ve İsmail Ağa dergilerinin nitel araştırma yöntemi çerçevesinde örneklem olarak seçilmiştir. Bu dinî gruplara ait seçilen metinler, eleştirel söylem analizi tekniği uygulanarak incelenmiştir. Araştırma sonucunda, Nakşibendî geleneğine bağlı Menzil Tarikatı ve İsmail Ağa Cemaati'nin doğu-batı karşıtlığı içerisinde modernizmin getirdiği birçok toplumsal değişimler karşısında nasıl bir tavır takındıkları gösterilmiştir. Böylece dinî grupların toplumsal değişimler karşısındaki söylemlerinin neler olduğu ve bunların dinî ve kültürel boyutları ortaya konulmuştur.

East-West Anti-West in Religious Groups in Turkey: A Review on Magazines

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 11.10.2021

Accepted: 20.12.2021

Published: 29.12.2021

Keywords:

Religion, Religious
Groups, East-West
Opposition, Modernism.

Along with modernization, the way people understand and perceive the world has been subject to a process of change in the face of changes in many areas, including social, cultural, economic and technological, since the 19th and 20th centuries. The religious structure, which has a conservative attitude towards change, has developed various strategies in order to ensure integration and guide the individual against possible deviant behaviors. In order to see these strategies developed, Menzil Sect and İsmail Ağa Community, which are an example of a religious group, were taken as reference. In order to understand how the social control function, which is an important feature in describing religious groups, corresponds to the media branch of both religious groups, the journals of the research have been the source of enlightenment. In this context, the ideology reflected in the journals within the framework of the tradition of the Menzil Sect and the İsmail Ağa Community and the social control discourses connected to this ideology have been determined. Mostar and Aile magazines belonging to the Menzil Sect and Marifet and İsmail Ağa magazines belonging to İsmail Ağa Community were selected as samples within the framework of the qualitative research method. Selected texts belonging to these religious groups were examined by applying the critical discourse analysis technique. As a result of the research, it has been shown how the Menzil Sect and İsmail Ağa Community, which are affiliated with the Nakshbandi tradition, took an attitude against many social changes brought by modernism within the east-west opposition. Thus, the discourses of religious groups against social changes and their religious and cultural dimensions have been revealed.

Atıf/Citation: Çankal S. (2021). Türkiye’de Dini Gruplarda Doğu-Batı Karşıtlığı: Dergiler Üzerine Bir İnceleme *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 5 (2), 141-163.

“This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). (CC BY-NC 4.0)”

GİRİŞ

Din, bir toplumu diğer toplumlardan ayıran toplumsal bir kimliktir. Bu nedenle bir toplumun sahip olduğu dini yapı, aynı zamanda o toplumun karakteristik yapısını da şekillendirici bir güce sahiptir. Hem bir topluma kimlik atfeden hem de bu kimliğin sürdürülmesinde önemli bir yere sahip olan din bir toplumda meydana gelebilecek değişimler karşısında kural koyucu bir role de sahiptir. Modernleşmeyle birlikte 19 ve 20. yüzyıldan itibaren toplumlar hızlı bir şekilde sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik olmak üzere pek çok değişimi deneyimlemişlerdir. Bu toplumsal değişimler ile birlikte insanların dünyayı algılama ve yorumlama biçimleri de değişmiştir. Ancak bazı toplumlarda dini yapılar toplumsal değişimler karşısında muhafazakâr bir tutum sergilemişlerdir. Çünkü dinin en önemli fonksiyonlarından birisi değişimler karşısında sosyal bütünleşmeyi sağlamaktır. Bu bakımdan toplumsal yapıda meydana gelen değişim ve belirsizlikler karşısında din sosyal kontrolü sağlayıcı bir mekanizma görevi görmektedir. Din fenomeni etrafından bir araya gelen ortak bir inanç ve yaşam tarzını benimseyen insanların bu birlikteliğinden doğan dinî gruplar ise tehdit olarak algıladıkları toplumsal değişmelerle başa çıkabilmek adına, değişime karşı çeşitli alanlarda kural koyucu bir politika izlemiştir. Dinî gruplar kendi inançları doğrultusunda belli başlı kurallar ve değerler etrafında örgütlenmiştir. Bu kurallar ve değerler, insanın yaşamında bir hayat rehberi niteliğindedir. Dinî grup üyeleri de bu kuralların gösterdiği yolda ilerler ve bu kuralları rol model olarak alırlar. Bu açıdan, dinî grupların toplumlarda çıkış noktaları ve var olma sebepleri ile ilgili geçmişten günümüze sosyolojik manada bir takım işlevleri olmuştur. Dinî grupların en temel işlevi, toplumdaki inanç sahibi kişilere yol gösterici olması ve dinin daha derin manada yaşanması için seçenek sunmasıdır. Örneğin Anadolu'da tasavvufî geleneğe dayalı olarak ortaya çıkmış dinî gruplar, toplumda dini daha içten ve samimi yaşamanın bir şekli görünümündedirler. Bu geleneğe bağlı tasavvufî dinî gruplar Anadolu'nun İslamlaşmasında, dinin öğrenilmesinde ve pratiğe dönüşmesinde başı çekmişlerdir. Toplumsal hayata yön vermeyi amaçlayan dinî gruplar, kişileri yetiştirip toplumun kurtuluşunu hedefleyen sosyal hayatta dinî, siyasi, kültürel vb. birçok işlevi yerine getirmiştir. Dinî grupların ortaya çıkan yeni bir işlevi vardır. Bu işlevinde modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan toplumsal değişimler karşısında, sosyal kontrol olduğu düşünülmektedir. Dinî grupların sosyal kontrol işlevinin nasıl bir anlama geldiği ve nasıl gerçekleştirilmeye çalışıldığının anlaşılması açısından dinî grupların bir örneği görünümündeki Türkiye’de faaliyette olan Menzil Tarikatı ve İsmail Ağa Cemaati referans alınmıştır. Bu dinî grupların sosyal kontrol işlevlerinin ne ölçüde olduğunun anlaşılmasında bu iki dinî grubun medya koluna ait dergileri araştırmanın aydınlatılmasına kaynaklık etmiştir. Bu bağlamda Menzil Tarikatı ve İsmailağa Cemaati'nin bağlı bulunduğu geleneğin ne olduğu ve bu geleneğin sahip olduğu dünya görüşü ve değerlerin neler olduğuna bakılarak dergilerdeki ideolojisi ve bu ideolojiye dayalı sosyal kontrol söylemlerinin neler olduğu ortaya konmuştur.

1. DİN VE DİNİ GRUP OLGUSU

Din, insanın aşkın olanla bağ kurmasına, kendi gerçekliği dışındaki gerçekliği algılamasına yardım eden, insana belirli bir değer hiyerarşisi sağlayan ve toplumda süreklilik sağlayan bir mekanizmadır (Aydın, 2013: 144). Bu nedenle din, Berger’in de ifade ettiği manada insanın dünya kurma girişimi için stratejik bir öneme sahiptir (Berger, 1993: 58). Din, hem bireysel davranışlara hem de kolektif eyleme ilişkin buyruklar sunar. Böylece insanın yapıp ettiği gelenekler, gündelik telaşlar ve tutumlar için hem ilgi hem de saygı uyandıran hedefler olarak kabul edilen ve algılanan şeyler arasındaki ilişkiye ifade kazandırır (Coşkun, 2005:23). Bu nedenle dinin kurumları

şekillendirme, değerleri etkileme ve ilişkilere tesir etme gibi sosyal fenomenler üzerinde güçlü bir belirleyiciliği vardır. Din hem cinsiyete dayalı ilkeleri bildirir, hem ekonomik fenomenleri teşvik eder. Din aynı zamanda siyasi tartışmaları etkilediği gibi medya güçlerine, aile yapılarına, teknolojik gelişmelere, sanatsal hareketlere değin birçok alanda belirleyici tutum sergiler (Zuckerman, 2009:159). Durkheim göre ise "din, dinin bulunduğu her yerde karşılaşılan birtakım özelliklere göre tanımlanabilir. Dini, beşerî eylemin doğal bir tezahüründen başka bir şey olarak göremeyen bir kimse için, bütün dinler istisnasız bilgi vericidir: Her bir din, kendine has bir biçimde, insanı ifade ederler ve bu yüzden de doğamızın bu yönünü en iyi bir şekilde anlamamıza yardım edebilirler" (Durkheim, 2005:42). Tüm bu özellikler dikkate alındığında bir toplumun sahip olduğu dinin ve dini yapının o toplumun kültürünü belirleyen temel bir etken olmasında dolayı büyük bir öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple dinin hem bireysel hem de kolektif düzlemde eylemlere ilişkin buyruklar sunması insan hayatını anlamlandırılan ve düzenleyen bir rolü olduğu görülmektedir. Bu açıdan din bir toplumun hem kültürünün oluşmasında hem korunmasında hem de sürdürülmesinde sosyal açıdan kilit bir öneme sahiptir.

Dinin Toplumsal İşlevleri

Zihniyet Kazandırma

Dinin toplumsal yönü, inananlara belirli bir takım değer ve sembol sistemi vererek zihniyet kazandırmasıdır (Apalı, 2013). Dinin insana zihniyet kazandırma işlevi onun bir dünya kurmasına olanak sağlar. Kendi dünyasını dinin gösterdiği doğrultu üzerinde şekillendiren insan dini referans olarak alır ve hayatın her alanında dinin emir ve yasaklarına göre harekette bulunur. Kendi dünyasını dini emir ve yasaklara göre kurgulayan birey, gündelik hayatında da karşılaştığı her olayı din ölçüsünde yorumlar ve yine din doğrultusunda kararlar alır. Bu anlamda din, insana rehberdir. Herhangi bir olay ya da durumla karşı karşıya gelen insan o olaya ya da duruma ilişkin nasıl bir hareket tarzı belirleyeceğini bilir. Bu bağlamda bireyin dünyevi davranışları onun hangi dine mensup olduğu hakkında bilgi verir (Ülgener, 1981:14).

Sosyal Bütünleşme

Dinin toplumlardaki en önemli işlevlerinden birisi de sosyal bütünleşmeyi¹ sağlamasıdır. Din sayesinde insanlar ortak bir değer etrafında birleşirler. Dinî tecrübe, kutsal terimlerle buyrulmuş ve bildirilmiş, tapınma törenleriyle anlatılmış ve son olarak pratik alanlarda uygulanmıştır. Başka deyişle dinin özü, buyruk, kulluk ve topluluktur. İlkel toplumlarda masal ve efsanelerin dile gelmesiyle grup kaynaşır ve birleşir. Kutsal bilim ya kehanet ve vecize olarak bireysel bildirilerle yahut vahiy ve ilham değerini taşıyan hitap ve kitaplarla açıklanır. Böylece kutsal demeçleri işitmek için kulaklarını ve gerçek imanı duymak ve anlamak için kalp gözlerini açanlar birleşir ve kaynaşırlar. Bu kutsal çağrılara cevap vermeyenler ise din kadrosu dışında kalırlar (Taplamacıoğlu, 1963:81). Din, vücut bulduğu toplumda çeşitli normlar, değerler, tavır ve davranışlarla hayat bulur. Belirli pratiklere sahip olması onun bütünleştirici bir yönüne işaret etmektedir. Din aynı zamanda farklı sınıf, grup ve tabakalara ait bireyleri bir araya getirerek onlar arasında bağ kurmaktadır. Modern toplumlar içerisinde birden fazla ve rekabet halinde olan dini yapılar olduğu gibi kendisini herhangi bir dini yapıya aidiyet hissetmeyen gruplar da mevcuttur. Bu durumda din, belirli toplum katmanlarında sosyal bütünleşmeyi sağlamaktadır (Furseth ve Repstad 2011:269). Bu bağlamda modern toplumlarda din, genel olarak büyük grupları

¹ Sosyal bütünleşme sosyolojinin en önemli kavramlarından birisidir. İşlevselci açıdan toplumların belirli bir ahenk ve düzen içerisinde bütün olarak yaşamaları toplumun istikrarı için önemli bir durumdur. Amiran Kurtkan Bilgiseven'e göre; toplumsal bütünleşme toplumu oluşturan bireylerin, farklı grupların ve daha geniş içerikli ünitelerinin karşılıklı olarak bağımlılık ve ahenk içerisinde bir düzen oluşturabilecek şekilde birleşmeleri sürecini ifade etmektedir (İnan, 2010:154).

bütünleştirici olmasından ziyade daha küçük grupları ve katmanları bütünleştiricisi konumundadır.

Sosyalleşme

Dinin bir diğer işlevi sosyalleştirmedir. Din sayesinde sosyalleşen birey dinî öğretileri zihnine yerleştirir. Bu öğretileri davranışlarına yansıtır ve toplumun istediği şekilde davranış kalıplarını kazanır. Böylece birey topluma uygun birey haline gelir. Sosyalleşmenin çeşitli araçları ile sürekli olarak bir sosyalleşme sürecine tabi olan birey dinî sosyalleşmeyi de tecrübe eder. Bu durum geleneksel toplumlarda daha net olarak görünse de sekülerleşme ve işlevsel uzmanlaşmanın etkili olduğu modern toplumlarda da gözlemlenir. Bu demektir ki, dinin etkili olduğu bir toplumsal dünyada dinden bağımsız bir sosyalleşmeden bahsedilemez (Okumuş, 2014:442).

Kültürü Koruma ve Aktarma

Din ve kültür ilişkisi açısından din toplumun kültürünü oluşturan en temel parçalarının başında gelmektedir. Din, toplumun kültürünü belirleyen etmenlerin birisi olması sebebiyle kültürün koruyucu ve sürdürücü unsurudur. Dinin kural koyucu olma özelliği, insanın insanla ve insanın eşya ile olan kültürel ilişkisinin ne olması gerektiğinin cevabını da vermektedir.

Din-kültür etkileşimi bağlamında din, asli yapısına bağlı kalınmasını olmazsa olmaz bir şart olarak sunar. Bu temel yapıya bağlı kalmaksızın dini, hayata yansıtmayı dindarlık olarak kabul etmez. Onun içindir ki her ne kadar farklı toplumlarda farklı dindarlık görülse de en genel anlamda temel benzerlikler dinin asılları olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte bu noktada din, kültürü etkilemekte ve onun kendi normlarına göre şekillendirmek istemektedir. Zira her toplum, kendi sosyal ve kültürel özelliklerini yaşarken, bir dinin her insana ve topluma sunduğu aynı değerlerdir. Ancak bunun hayata yansımaları noktasında tali farklılıklar olarak ortaya çıkmaktadır (Akyüz-Çapcıoğlu, 2012:449).

Sosyal Kontrol

Dinin önemli bir diğer işlevi de bireyler üzerinde kurduğu sosyal kontroldür². Dinin insanları belirli kurallar çerçevesinde tutması sosyal kontrolün göstergesidir. Sosyal kontrolü ferdi dışarıdan itaate zorlayan ve bunu ferdin kendi vicdanı içerisinde yapanlar arasında bir ayırım yapmak mümkündür. İç ve dış kontrol olarak ele alınabilen bu kontrolde din, iki kontrol türüyle de önemli bağlara sahiptir. Dış kontrol meşrulaştırıcıdır. Burada dinin, gücün kullanımını haklı gösteren, açıklayan ve rasyonalize eden yapısına işaret eder. Sosyal kontrol temsilcilerine itaatin dinî vazife, itaatsizliğin ise günah olarak yorumlandığı anda, dine meşrulaştırma işlevi zaten verilmiş olmaktadır. Din bu dünyanın fiili iktidarlarını kâinatın apriori doğru düzeninin görüntülerine dönüştürerek sosyal kontrolün etkili bir şekilde işlenmesini devam ettirir (Berger, 1993:443).

Geleneksel ve Modern Dönemde Dini Gruplar Olgusu

² Fichter'e göre, sosyal kontrol toplumun çeşitli düzlemlerinde vardır ve çeşitli insan ilişkilerinde işleyişte bulunur. Sosyal kişi düzleminde, birey üzerinde toplum veya grubun kontrolü söz konusudur. Toplum tüm üyelerini etkiler. Birincil ve ikincil gruplar da üyeleri üzerinde sosyal baskıda bulunur. Sosyal kontrolün analiz edilmesi, sosyal baskının uygulanma yollarının incelenmesi demektir. Kişilerin toplumda değerli görülen örüntü, rol, ilişki ve kurum çeşitlerine uymasını sağlamak için sosyal kontrol aracılığıyla kişiler üzerinde baskıda bulunur. Sosyal kontrolün incelenmesinde dikkat edilmesi gereken ilk nokta, bu kavramın siyasal ve yönetsel kontrol kavramlarıyla karıştırılmasından sakınmaktır. Çağdaş toplumda devletin birey üzerindeki başat gücünden söz edilir. Devletin sahip olduğu bu güç ondan korkulmasına yol açar. Ancak aslında, pek çok toplumda siyasal kurumun gerekleri genellikle dolaylı ve gayri kişiseldir. Günümüz toplumlarında birey üzerindeki küçük, birincil grupların etkisinin büyük, ikincil birliklerin etkisinden çok daha fazla ve çabuk olduğu da bir aksiyom olarak ileri sürülebilir (Fichter, 2001:177-178).

Dinin toplumsal hayatta karşılığını dinî gruplar ile bulmak mümkündür. Dinî gruplar, dinin kuşaklar boyu aktarılmasına izin imkân veren, dini yaşatıcı bir konumda yer alırlar. Sosyoloji alan yazınında dinî gruplar doğal ve sırf dinî gruplar olmak üzere iki ayrı şekilde ele alınmaktadır. Din sosyolojisinde önemli bir isim olan Wach (1995), kan veya evliliğe dayanan doğal gruplar içerisinde din bağına dahil eder. Doğal gruplar içerisinde din bağına grup ahengini arttıran en önemli özellik olduğuna dikkat çeker. Sırf dinî grupların ise ortaya çıkışı doğal dinî gruplardan farklıdır. Sırf dini gruplar daha çok bireye hitap eden bir anlayışa sahiptirler. Doğal dini gruplarda olduğu gibi milli din içerisinde yer alan kolektif inanç biçimine sahip değildir. Frayer (1964), bu durumu insanlık tarihin en büyük hamlesi olarak niteler. Zira sırf dini gruplar dinden doğan gruplardır ve ilk defa tek tanrılı dinler içerisinde bu duruma tanıklık edilir. Ancak Frayer’in bu bakış açısı dinin sosyal anlamda değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Dinden doğan dini gruplar yapısal olarak doğal dini gruplardan farklılıklara sahiptir ve yeni bir grup tipini meydana getirirler. Mensching’e göre (2012) bu durum dinin taşıyıcı rolünün doğal cemaatten bireye geçmesidir. Milli din olarak adlandırdığı süreçte birey ikinci derecede bir öneme sahipken evrensel dinlerde birey kendi varlığının farkına varmıştır. Milli din bireyi sadece cemaatiyle kabul ederken evrensel din böyle bir şartı gerekli görmemiştir. Kolektif olarak kurtuluşa ermek milli dinle sağlanırken evrensel dinde bireyin yalnız olarak tanrıyla bağ kurması esas kılınmıştır. Mensching’in de ifade ettiği gibi böylece birey cemaat içerisinde tek başına kalmış, kurtuluşu istemiş ve tanrı ile temas kurmayı arzulanmıştır (Mensching, 2012: 95).

Modern öncesi dönemlerde toplumsala özgü her alanda karşılık bulan din sanayi devrimi sonrasında merkezi konumundan ayrılmıştır. Merkezi önemini kaybetmesiyle birlikte dinin hayat bulduğu toplum içerisindeki etki ve anlamı da değişime tabi olmuştur. Toplumsal yapının her dokusunda dünyevileşme kaygısı nedeniyle daha önce baskın olan dini değerler eski gücünü kaybetmiştir. Ancak geleneksel toplumsal yapının bireye sunduğu ve hayata ilişkin belirli bir takım anlam ve değer üretimi modern toplumsal kurumlar tarafından verilememiştir. Bu durumda modern toplumlarda birey belirli bir takım anlam krizi ile karşı karşıya kalmış ve çözümü kendi gibi düşünen ya da kendi gibi düşündüğü varsayılan cemaatlere, dini oluşumlara katılarak aşmayı düşünmüştür (Özay, 2006). Böylece modern dönemde de dini değer ve yargıların bireyin ve toplumların hayatından uzaklaştırılmasının mümkün olmadığı görülmektedir. Dini grup ve hareketlerin canlanması, ya da yeni bir içerikle gün yüzüne çıkması ister sekülerleşme sürecinin bir sonucu olarak değerlendirilsin isterse sekülerleşme teorisine karşı bir argüman olarak sunulsun değişimin dinamiği olarak dinsel değerlerle seküler değerler arasında diyalektik bir sürecin varlığı açık bir biçimde görülmektedir (Okumuş, 2006:168).

1.2. Toplumsal Değişmeler Karşısında Dini Gruplar

Toplumsal değişim³ insan hayatına nüfuz eden tüm alanlarda değişimi konu eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değişim hem kurumlarda hem de insan failde beliren diyalektik bir süreçtir. Her toplum, her grup ya da her birey değişimi aynı anda deneyimlemediği gibi her toplum, her grup, her birey de değişimi benzer sürede deneyimlemez. Değişimin zamanını ve hızını belirleyen ise o toplumun sahip olduğu kurumsal yapılarıdır. Bir toplumda mevcut olan bilgi, teknoloji, değer, norm, aile, din gibi kurumlar değişimin zamanını, hızını ve yönünü belirlemektedir.

Din-toplumsal değişim ilişkileri ele alınırken, daha çok dinin, toplumsal değişim karşısında

³ Değişim kavramı, sosyoloji literatüründe sık çıkan kavramlardan biri olmuştur. Toplumsal/sosyal değişim, toplumda insanların bilgi, inanç, değer, düşünce, üretim, tüketim, ahlaki vb. gibi her alan içerisinde değişimini ifade eden bir kavramdır. Toplumsal eylem ve etkileşim kalıpları olan toplumsal yapıdaki hareketliliğidir (Akgül, 1999:38).

muhafazakâr olduğu, tutucu bir tutum ve tavırla toplumsal değişimi yavaşlatıcı, frenleyici veya engelleyici bir işlev gördüğü, toplumsal değişime karşı statükoyu, mevcut durumu desteklediği ifade edilmiştir. Bu yönüyle öne çıkarılması tartışılır olmakla birlikte, dinin böyle bir işlevinin de olduğu, muhafazakâr ve tutucu bir yönünün de bulunduğu yadsınamaz (Dönmezer, 1994:400).

İslam ve Toplumsal Değişme

Giddens’in (1994)’de, belirttiği gibi “modernliğin sonucunda ortaya çıkan yaşam tarzı insanları tüm geleneksel, toplumsal düzenden sökü� çıkarmıştır”. Modernleşmenin temel şartı geleneklerden uzak olmak olarak anlaşılmış ve geleneklerle birlikte dinden de bir kopuş olması gerektiği fikri akıllara nüfuz etmiştir. Geleneğe bağlı kalmak, dini değerleri yaşatmak ise bilimin karşısında gerici bir duruş olarak değerlendirilmiş ve toplumsal ilerleme ve gelişme için bir takım kısıtlamalar getirilmiştir. Ancak bir toplumun tüm üyeleri için tamamen Batı’da ortaya çıkan fikirsel süreçlerin tecrübe edilmesi söz konusu değildir. Toplumsal alanda yeni bir şekilde karşılık bulan değişim süreci insanlar arasında hem bir belirsizlik yaratmış hem de insanların tereddütlü yaşamasına neden olmuştur. Bu tereddüt ise insanların geleneksel olmak ya da modern olmak arasında gidip gelmelerine neden olmuştur. Hızlı ekonomik ve kültürel değişimlerin yaşanmasıyla birlikte tüketimin yaygınlaşması, kentlerin tüketim toplumu haline gelmesi, geleneksel yapının, norm ve değerlerin Batının kültürel değerleri içinde kaybolma tehlikesi neticesinde tarikat ve cemaatler görünürlük kazanmıştır. Modern toplum içerisinde gün yüzüne çıkan bu cemaat ve tarikatlar değişim karşısında bireylere gündelik ve sosyal alanda nasıl hareket etmesi gerektiği konusunda telkinde bulunmuşlardır. Kadının hane içerisinde ya da dışarısında nasıl tavır alacağı, giyim kuşamda nelere dikkat edeceği, nasıl çocuk yetiştireceği ve çocuk yetiştirirken nelere nasıl dikkat edeceği, modern kurumların değerleri ile nasıl baş edileceği gibi pek çok konu hakkında cemaat ve tarikatlar rehber niteliğindedir. Tarikat ve cemaatlerin sufi değerlere dayalı bir “İslam İnsanı” ve “İslam Toplumu” arayışı çerçevesinde kendi içlerine bir kapanış ve bir arayış ile günlük hayatı, selamlaşmayı, giyim kuşamı eğitimi, öğretimi gibi pek çok alanı yeniden İslamileştirmek üzere büyük kentlerde yaygınlaştığı görülmüştür (Günay, 1999: 277-278).

Türkiye’de Dini Gruplar ve Toplumsal Değişme

Batı ile uzlaşmaya karşı muhalefet bakımından İslamcı gruplar daima, meşaleyi en önde taşıyanlar olmuşlardır. Kemalist rejim sırasında dine getirilen kısıtlamalar nedeniyle, İslamcı gruplardan gelen tepkiler 1940’ların sonlarına kadar açıkça ifade edilememiş ve 1960’ların sonlarına kadar fundamentalizmle (köktencilik) tanımlanan örgütlü bir İslamcı muhalefet siyasi sahnede görülmemiştir. Ancak, 70’lerden itibaren birtakım İslamcı yayınların sayısı kitaplar, gazeteler ve farklı türde dergiler büyük ölçüde artmıştır (Özdalga, 2007:90).

Türkiye’de özellikle 1970’lerden sonra yükselen İslamlaşmayı, modernleşmenin doğrudan sonucu olarak da görmek mümkündür. Hızlı sosyal değişimler, diğer toplumlarda olduğu gibi bizde de tarihte bugüne kadar görülmeyen ferdi ve sosyal problemler yarattı: İğretlik, güvensizlik, kimlik kaybı, köksüzlük ve yaygın bir anomi. İnsanın aklını kullanarak, sosyal olarak da mükemmelliğe erişeceği görüşü, yani ilerleme fikri inandırıcılığını kaybetti. Modernleşme, insanın maddi hayatını iyileştirmesine karşılık, ölümün kaçınılmazlığını ve insanlığın kaderi gibi konulardaki endişeleri azaltmadı. Geleneksel dinler, bu tür insani çıkmazlar konusunda tatmin edici çözümler geliştirdikleri halde, modern laik ideolojiler bu alanlarda başarısız kaldılar. Temel tradeji, bilimsel ve teknolojik bilgilerin birikime ve gelişmeye müsait olmasına karşılık, ahlaki bilginin böyle bir nitelik taşınamamasıdır. Yaşanan dünyanın insanileştirmesinde, modernleşmenin

hızıyla artan bir hayal kırıklığı ortaya çıkmıştır (Türköne, 1994a:35). Modernizmin getirdiği toplumsal değişim ve yenilikler dinî gruplar açısından hem eleştirilen hem de dinî muhafazakâr ideolojinin yayılması için kullanılan bir araç haline gelmiştir. Çünkü modernizm ideolojisi ve batı kaynaklı teknolojik eşyaların kullanımı önceden reddedilirken şimdi ise kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle de medyanın dinî gruplar açısından önemi daha da artmıştır. Dinî gruplar medya aracılığıyla kendi dünya görüş ve ideolojilerini daha büyük kitlelere ulaştırabilme imkânına kavuşmuştur. Bu değişim hem dinî grup açısından hem de dinî grup üyeleri açısından grupla olan iletişimi ve bağlılığı güçlendirmenin yeni bir yolu olmuştur.

2. TÜRKİYE’DE DİNİ GRUPLARDA DOĞU-BATI KARŞITLIĞININ TARİHSEL SEYRİ

Dinî cemaatler ve tarikatlar Türkiye’de tarihi seyir içinde çok önemli bir yer tutmuştur. Bu dinî grup yapılanmaları dinî ve siyasi açıdan etkileri geçmişten günümüze hâlâ varlığını sürdürmektedir. Dinî grupların ortaya çıkış şekillerinden bu yana ve kendi içerisinde tarihsel süreç içerisinde geçirdiği birtakım değişim ve dönüşümler söz konusudur. Bu değişim ve dönüşümler dinî grupların toplumda gösterdikleri işlevleri ile ilgilidir. Geleneksel dönemden modern döneme doğru dinî gruplar gerek ortaya çıkış şekillerinde olsun gerek işlevlerinde olsun farklılıklar göstermiştir. Bu açıdan özellikle günümüzde, Türkiye’deki dinî cemaat ve tarikatların işlevlerine bakmak önemlidir.

Türkiye’de faaliyet gösteren araştırmancının örneklemine oluşturan Menzil Tarikatı ve İsmailağa Cemaati’nin bağlı olduğu gelenek olan Nakşibendî tarikatı, Hz. Ebu Bekir’in soyundan geldiğine inanılan ve Şah-ı Nakşibendî’nin isim babası olan Sünni dinî tarikattır. Nakşibendî geleneğine bağlı tarikatlar Anadolu’da çok önemli bir yer tutmuştur. Nakşibendî Tarikatı, yüz yıllardır bu coğrafyada yaşayan insanların üzerinde toplumsal açıdan çok yönlü ve silinmez etkiler bırakmıştır. Bu tarikat, toplum psikolojisini son yüz elli yıl boyunca yönlendiren en önemli faktörlerden biri olmuştur. Onun için etkilerinin boyutları gerçekten incelenmeye değer. Hiç kuşku duymamak gerekir ki, Türkiye’de toplumun özellikle din anlayışını şekillendiren temel faktör Nakşibendîliktir. Çoğunluğun, Sünni Müslümanlardan oluştuğu kanaatine karşın, Türkiye’deki Sünnilik anlayışı, Nakşibendîliğin etkisi altında, Sünni âlemin din anlayışından bir hayli farklıdır. Kuran’dan uzaklaşan bu ilginç din modeline, günümüzde Ortodoks Türk Sünniliği de tartışılabilir niteliktedir. Çünkü Müslüman olduklarını ileri süren Türklerin dinsel anlayışı gerçekte Ortodoksi değildir. Yani dondurulmuş fihri içtihatlarla dayalı klasik Arap Sünniliği ile de tam anlamıyla örtüşmez. Hele evrensel İslam eksenine dayalı ve Kur’an merkezli bir İslam anlayışı hiç değildir. Tam tersine Türklerin İslam’a yaklaşımı bin yıldan beri heterojen bir karakter arz etmektedir. Bugün, yeryüzünde Nakşibendîliğin en uygun ortam bulduğu ülke Türkiye’dir. Çağdaş İslam ülkelerinin, en koyu dincilerinde bile ulusal yönetimle Nakşibendilik anlayışı el ele verememiştir, aşırı taşkınlıklar, saldırılar, ayaklanmalar ayrı. Oysa kuruluşunda "Laiklik ilkesi" bulunan biricik ülkenin Türkiye olmasına karşın, Nakşibendîliğin yayılmasına olanak sağlayan tek ülke yine Türkiye olmuştur (Eyuboğlu, 1998:50).

Şerif Mardin bu noktada modern Türkiye’de dini, dolayısıyla da Nakşibendi tarikatını harekete geçiren esas gücün altını çizer. Bu temel tarikat "kendi iç dinamiğidir". Nakşibendiler geçmişte ve bugün siyasetle ilgilenirler, ama bunun biçimi hemen o anda belirgin bir nitelik kazanmaz, bu ilgileniş tarzı zaman içinde değişikliğe uğrar. Nakşibendi tarikatının uzun dönemi içinde, önemli dönüm noktaları, hâkim şartlara olağanüstü bir duyarlılık gösteren derin strateji değişiklikleri vardır. Bu nitelik, aynı zamanda Nakşibendi tarihinin en çarpıcı özelliklerinden birisi olarak kendini gösterir. Hadiseyi bu çerçevede ortaya koyan Mardin, Cumhuriyet ideolojisinin Nakşibendilik tasavvurunun kendine mahsus hususiyetini şu şekilde vurgular: Türkiye’de resmi

laisizmin ideologları tarafından yayılan düşünceler içinde hiçbiri, tarikatların Cumhuriyet rejimine yönelttiği tehlikeye ilişkin olanı kadar yaygın değildir ve yine hiçbir tarikat, Nakşibendiler kadar çarpıcı bir rejim düşmanı imajı kazanmamıştır (Şeker, 2015:115-116).

Nakşibendiliğin Menzil Tarikatı ve İsmailağa Cemaatinin de dahil olduğu Halidiyye kolları, örgütlü tasavvufun, modernitenin meydan okumalarına karşı verilecek cevabını formüle edilmesinde önemli rol oynamışlardır. Erken modern dönemde (16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar) Nakşibendi öğretisi yöneticilere dinî nasihat ve tavsiyeler şeklinde yayılmaya devam etmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Batı'nın giderek artan etkisinin doğurduğu yeni gerçeklerle baş edebilmek için yeni stratejilerin oluşturulması elzem hale gelmiştir. Rasyonel düşüncenin yaygınlaşması, kolonyal ve daha sonra otoriter Müslüman devletlerin konsolidasyonu ve İslami modernizm ve fundamentalizm yükselişi, Nakşibendi şeyh ve bağlılarını şiddetli bir ikilemin önüne koymuştur. Tarikatın vurgulanmış ehl-i sünnet tutumu onun İslami geleneğe olan bağlılığını ifade ederken, eylemci mirası da yeni durumlara uyum sağlamasını gerektirmiştir (Weismann, 2015:257).

Özellikle 17.yy da İslam dünyası modern dünya güçleri ile karşılaşmış, kendi farklılığını koruyarak dönüşmek yerine Batı tarafından üretilen paradigmalara hakimiyeti altında olmuştur. Bu teslimiyet ise beraberinde direnci de mümkün kılmıştır. Yaklaşık üç asırdır süren karşı koyma ve teslim olma sürecinde Batı dünyasının değerleri ile hesaplaşma halinde olduğunu sanırken, içerik anlamlarını onların belirlediği kavramlarla düşünmekte olduğunu ve onların ürettiği gerçekliğe mağlup olduğu düşüncesi belirginlik kazanmıştır (Akgül, 1999:71). Bu sürecin ilk adımlarını Osmanlı devletinin son dönemlerinde bulmak mümkündür. Osmanlı, son dönemlerinde içine düştüğü sıkıntılı durumdan kurtulmak için sorunların nedeni yerine sonuca ulaştıracak çözümler aramıştır. Bu çözümler neticesinde Batının yaşayış biçimi, Osmanlı'nın kurtuluşu için referans olarak görülmüştür. Ancak muhafazakârlığın genel anlamda belirginlik kazanması cumhuriyetle birlikte olmuştur. Türkiye 1920'li yıllardan itibaren siyasal, toplumsal ve ekonomik anlamda büyük değişimler yaşamıştır. İlk olarak saltanat ve hilafetin kaldırılması ile ulus devlet inşa edilmiş ve giyim kuşamdan harf inkılabına kadar pek çok alan, Batının norm ve değerlerine göre yeniden revize edilmiştir. Bu süreçte Türk toplumunun kültürü, geleneği, örf ve adetleri, dini yapısı modernleşme karşısında uyumsuz bir unsur olarak görülmüştür. 1940'lı yıllardan sonra hem sağda hem de solda Batıcılığın bir batı taklidinden ileri gidemediği ifade edilmiştir. 1940'larda sağda Batıcılığın, Türk ve Müslüman kültürüne ters oluşu; 1960'lardan sonra ise solda, Batıcılığın Cumhuriyet'e bir ihanet olduğu fikirleri yükselmiştir (Mardin, 1995:19). Sağda ya da solda karşılık bulan tartışmalar ve meydana gelen sorunların asıl nedeni geleneğin değerlendiriliş biçimidir. Gelenek, gelenekselleştirilerek kendini savunmak zorunda bırakılır. Böylece Batı modernliği, Batı-dışı kültürlerin geleneklerinin varsayılan ataletin panzehiri olarak konumlanır. Batı-dışı toplumlarda geleneğin ötekileştirilmesi Batı'nın gelişme süreçlerine kıyasla bakıldığında daha sorunlu anlam ilişkilerini yapılandırmıştır. Bireyin içinde doğduğu toplum ile siyasi olarak tanımlanmış "tarih-dışı modern toplum nominası (adaylığı)" arasında kapatılamaz bir uçurum oluşmuştur (Arlı, 2009:68).

İslamcı ideoloji, cumhuriyetin kuruluşundan başlayarak, çözülme yaşadığı 1980'lere kadar hegemonik bir proje olan Kemalizm'le karşıtlığıyla hareketlenen bir ideoloji olagelmıştır. 29 Ekim 1923, Osmanlı'nın yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu an olmasıyla, Kemalizm ve Osmanlıcılık arasındaki dışlayıcı mücadele bakımından benzersiz bir andır. Bu tarihle birlikte din kardeşliği ve ümmet olma duygusu üzerinde temellenen bir imparatorluktan vazgeçilirken, "çağdaş Batılı uygarlıklar düzeyine erişme" arzusu doğrultusunda simgesel düzen yeniden

örgütlenmeye başlamıştır. Bu modernist amaç doğrultusunda vazgeçilen şey ise, kamusal hayata egemen olan görünüşleriyle İslamcılık yani dincilik olmuştur. İslamcılık ile Kemalizm arasındaki mücadelenin en hassas ve merkezi konusu, bundan dolayı, laiklik olagelmıştır. Laiklik, yeni devletin kurulması sonrasında, tarikatlar ile beslenen İslamcılığın üzerine gidilmesi, eğitim ve öğretimin laik ve merkezi bir yapıya kavuşturulması ve de anayasada devletin dininin belirtilmemesi gibi radikal değişikliklerle kurumsal olarak yerleştirilmeye çalışılmıştır (Dursun, 2003:50-51). Kemalist devrim olarak adlandırılan bu devrim radikal bir modernleşme projesiydi. Modernleşmeyi ve Batılılaşmayı tüm topluma jakoben bir biçimde dayatıyordu. Ancak Kemalist devrimi Avrupa’daki devrimlerden farklı kılan bir durum vardır. Örneğin Fransız Devrimi arkasında halk desteği bulunan halk devrimiydi. Ancak Kemalizm arkasında bir halk desteği bulunan, toplumsal karşılığı olan bir hareket değildir (Aktaşlı, 2011:149).

Kemalist ideolojiye tepki olarak ortaya çıkan İslamcılığı tekrar hâkim ideoloji kılmayı hedefleyen tarikat ve dinî cemaatlerin canlanmaya başladığı görülmektedir. İslamcı ideoloji artık günün modern şartlarına uygun olarak hareket etmektedir. İslamcılığı geleneksel İslam’dan ayıran en önemli fark Batı’dan gelen akültürasyon süreci olarak, dinin kendisini doğrulama-meşrulaştırma biçiminin değişmesidir. İslamcı ideolojide İslam, Batılı ideolojiler modelinden bir dünya görüşü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en kesin görünüşü; dini artık doğruluğunu müteal (aşkın) onamada araması, aşkın bir gücün varlığı ve iradesinin dayanak olarak gösterilmesi yerine, tamamıyla rasyonel biçimlerde doğruluk ve haklılık arayışlarına geçilmesidir. İslamcılıkta, İslamiyet’in dünyanın gereklerine uygunluğu ve meşruluğu, tamamıyla akla hitap eden çağın paradigmalarına uygun tezlerle savunulmaktadır. Meşruluk, aşkın bir güce dayanarak değil, eşyanın tabiatına ve çağın gereklerine uygunluk temalarıyla ispatlanmaktadır. Geleneksel İslam’da öbür dünya inancına dönük güdülenme hemen hemen tamamıyla arka plana düşmekte, din yaşanan dünya üzerinde ısrar etmektedir. Öbür dünya inancı ideolojik İslam içinde önemini kaybetmekte, İslam artan oranda dünyevileşmektedir (Türküne, 1994b:26-27). İslamcılık, bütün sosyal ve siyasal hayata uygulanması istenen inanç fikir ve davranış kurallarının içine alan iki yönlü bir ideolojik formül haline getirilmiştir. Bir yönü ferdi plandadır. İslam dünyasında yaşayan fertlerin, bilhassa Müslümanların tek tek hayatlarını düzenlemek ister. Özel hayatlarına karışır. Onlara bir yaşama yolu çizer. Öteki yönü ile de, kolektif plandadır. İslam dünyasında, henüz milletleşmemiş halk kitlelerine, bağımsızlığa kavuşmamış milletlere, devletlere kurtuluş, kuruluş ve kalkınma yolu çizer, birbirleriyle münasebetlerini sağlayan kaideler yapar. Kısaca İslam dünyasında yaşayan insanların ve toplumların hayat prensibidir (Tunaya, 2007:19).

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma nitel araştırma yöntemi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Nitel yöntem ile araştırmanın bulgularının elde edilmesinde dergi metinlerinin arkasında yer alan sosyal bağlam ve ideolojinin ne olduğunun ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırmada Menzil Tarikatı’nın ve İsmailağa Cemaati’nin medya üzerindeki söylemlerinin neler olduğunun incelenmesine dayalı olarak tek bir araçsal duruma odaklanma söz konusudur. Durum çalışması modeli, çalışmaya uygun düşmektedir. Menzil Tarikatı ve İsmailağa Cemaatine ait olan dergiler üzerinden metinler analiz edilerek çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda çalışma, doküman analizine dayanmaktadır. Araştırmada, verilerin elde edilmesinde mevcut dokümanlar üzerinden eleştirel söylem analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırma kapsamında Menzil Tarikatı’nın ve İsmailağa Cemaati’nin görüşlerini yansıtan dergi yayınları üzerinden, amaçlı örneklem türüne göre seçilen metinler, eleştirel söylem analizi tekniği uygulanarak analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda metinlerde yer alan dinî grupların ideolojilerinin görünürlülüğü sağlanarak, sosyal kontrol söylemlerinin neler olduğu ortaya konulmuştur.

Bu araştırmanın literatüre yönelik şu katkıları yapması düşünülmektedir:

(1) Din sosyolojisi bağlamında dinî gruplar olgusunu anlamaya dönük, toplumsal değişimler karşısındaki sosyal kontrol amaçlarını analiz etme;

(2) Dinî grupların kendini ifade etme biçimi olarak medya kullanımını dergiler üzerinden anlama;

(3) Dinî gruplar sosyolojisi açısından dinî grupların toplumsal değişmeler karşısında ne ölçüde kural koyucu olduklarını ortaya koyma;

(4) Bu alanda araştırma yapacak araştırmacılara katkı sunması beklenmektedir.

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

4.1. Mostar, Aile, Marifet ve İsmailağa Dergilerinin Genel Özellikleri

Türkiye de İslamcı yayıncılığın içerisinde yer alan Menzil Tarikatına bağlı tasavvufi yayınlar yapan Mostar ve Aile dergisi ile İsmailağa Cemaatine bağlı Marifet ve İsmailağa dergileri araştırmanın içeriğine kaynaklık etmektedir. Semerkand yayın grubuna ait Mostar ve Aile dergileri aylık olarak yayınlanan Semerkand yayınevine ait dergilerdir. İsimlerinin ne anlama geldiğine bakıldığında Mostar dergisinin isim kaynağı Bosna-Hersek'te bulunan Mostar köprüsüdür. Bu ismin dergiye verilme sebebi ise köprü'nün bir ucunda Hıristiyanlar, diğer ucunda Müslümanlar vardır. Köprü'nün manevi anlamı Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında bir köprü olsun, gelin İslam'a girin anlamını taşımaktadır. Aile Dergisinin isminin verilme amacı ise, toplumdaki bireylerin kurtulma amacı taşımasıdır. Eğer dergiyi okuyan tek tek bireyler kurtulursa aile kurtulur, aile kurtulursa toplum kurtulur sloganı ile yola çıkmıştır (Erol, 2013: 52).

İsmailağa Cemaatine ait Marifet Dergisi, "Marifet Hakk'ı Bilmektir" sloganıyla 1. Sayısı Zilkade-Ekim 1433-2012 yılında yayın hayatına başlamıştır. Marifet Dernekler Federasyonu Başkanı Muhammed Keskin, derginin amacını şu sözlerle açıklamaktadır; "Bizler, Efendi Hazretlerimizin hizmet ekibi olarak şahsı ve davası adına yapmış olduğumuz hizmetlere bir yeni halka daha ekleyerek Marifet Dergisi'ni siz kıymetli okuyucularımızın hizmetine takdim ediyoruz". Mevlâna Halid-i Bağdadi Risale-i Hailidyye'sindeki ve her bir umur (işleri) ve eşkalinde (meşguliyetlerinde) mürşidinden istizan eyleye (izin isteye) zira, izn-i mürşitte bereket hasıldır (Keskin, 2012). İsmailağa Cemaatine ait İsmailağa dergisi yayın hayatına Marifet dergisinden daha sonra başlamış olan bir dergidir. Dergi kapağında ay ve yıl tarihleri Miladi takvime göre verilmiştir. Derginin ilk sayfalarında İsmailağa Cemaati'nin Şeyhi Mahmut Ustaosmanoğlu'nun yazısı bulunmaktadır. Marifet dergisi'nin aksine İsmailağa dergisinde şeyhin Mahmut Ustaosmanoğlu'nun ve müritlerinin resimlerine yer verilmemiştir. İsmailağa dergisinde yazarların tamamı erkektir. Marifet dergisi ile karşılaştırıldığında derginin baskı kalitesi aynıdır. İsmailağa dergisi sayfalarında modern dünyaya ait bina resimleri ile dinî motiflere yer verilmiştir. İsmailağa dergisinin metinlerinde, konulara yaklaşımı daha entelektüel ve metinlerde bilimsel çalışmalara atıfta bulunarak yazıldığı görülmektedir. Bu açıdan İsmailağa dergisinin Menzil Tarikatına ait Mostar dergisine benzediği söylenebilir.

4.2. Mostar, Aile, Marifet ve İsmailağa Dergi İncelemesi

Mostar dergisinde Doğu-Batı karşıtlığını gösteren metinlerden ilki "Akademik Kölelik" isimli başlığı taşımaktadır. Metinler şu söylemlerden oluşmaktadır;

"Kimileri Avrupalıların dünyanın yönetimini büyük ölçüde ele geçirdiğinden

yani iki asırdan beri Bilgi Çağı'nda, Aydınlanma Çağı'nda olduğumuzu söylüyor. Kimileri de asıl Bilgi Çağı gelecekte olacak ve çok yaklaştık diye düşünüyor. Dolayısıyla bilgi, çağımıza isim olacak kadar büyük bir güç peki, bu güce sahip olanlar ne kadar adiller? Batı Aydınlanması açısından çok önemsenmesinin asıl sebebi hâkim sisteme itiraz, sorgulama ve yenilikçiliktir. Rönesans 15-16. yüzyıllarda İtalya'da meydana gelen bilimsel gelişmelerdir. Antik Yunan eserlerinin yoğun olarak çevrildiği bu dönemde hümanizm yani insancılık büyük önem kazanmıştır. Biz de Avrupalı olsak dünyayı ele geçirmemizin nedenini bilime ve sanata, aklımıza ve çalışkanlığımıza bağlamak isteriz. Kimse Kızıldelilerin okları vardı, bizim barutlu silahlarımız vardı, soykırım yaptık, altınları topladık demek istemez. Dolayısıyla coğrafi keşiflerden ve sonuçlarından bahsedilirken bile Avrupa denizciliğinin ve haritacılığının üstünlüğünden dem vurulur. Coğrafi keşifler de, Reform da, Rönesans da Avrupa aklının ne kadar ileri bir akıl olduğunun göstergeleri, deney ve gözleme dayalı bilime giden yolun temelleridir. Sonuç olarak tarih kitaplarına soracak olursanız Avrupalılar dünyaya hükmediyorlar, çünkü akıllılar ve bilimliler. İlahiyatçılarımız iki yüz senedir oryantalistlerden iddialarını çürütmek için oryantalistlerden öğrendiklerini sayıklayıp durmuyorlar mı? Geleneksel eğitim kurumlarının inadına, modernleştirmeden devam ettirmeyi başarabilen bir millet var mı? Medreseleri evire çevire ne hale getirdik? İmam Gazali'nin yoğurduğu mayayı koruyabilen kaç medrese kaldı Müslüman coğrafya da? Çinliler, Hintliler, Japonlar klasik eğitim kurumlarını modernleştirmek için ne acayip hallere düştüler? Batı bilimi üzerinden son iki asırdır öyle büyük bir baskı uygulanmıştır ki hiçbir toplum kendini savunmak ve Batı'ya karşı koymak için bile Batı'nın istemediği yollara başvuramamaktadır. Bu öyle bir müsabakadır ki oyunun kurallarını Batı belirler, kimin oyun oynayacağına Batı kara verir, rakip kadroyu bile Batı kurar ve hakem de tahkim de Batı'dır."

Metinde akademisyenliğin modern dönem öncesi zamanlara ait köle-efendi diyalektik ilişkisini ima eden bir anlam içermektedir. Açıklayıcı bir anlatımla ifade edilen cümleler, devamında gelen eleştirel söylemler için bir girizgâh (giriş) niteliği taşımaktadır. Öteki olan Batı ve onun getirdiği yenilikler, metin içerisinde sürekli eleştirilmektedir. Bunu yaparken yazar daha çok konuşma havası içerisinde ve soru sorarak okuyucudan destek bekler niteliktedir. Biz olan Müslümanların tarihi ve önemli şahsiyetlerin yetiştiği geleneksel mekânlarımız örnek olarak verilmiş ve bu mekânların yok olması ile karşılaşılan sorunlar gün yüzüne çıkartılmak istenmiştir. Dünyanın başka hiçbir yerinde geleneksel değerlerin hâkim olduğu mekânların kalmayışı eleştirel şekilde ifade edilmiştir. Bunun nedeni olarak yine Batı gösterilmiştir. Batı bilime sahiptir. Doğal olarak batı düşünme tarzına da sahiptir. İnsanların ne düşüneceği, ne üreteceği, neyi ortaya koyacağı, neye karşı çıkacağı sürekli Batı tarafından belirlenmektedir. Bu büyük bir tehlikedir ve kimse bu tehlike karşısında duracak cesareti gösterememektedir. Karşıt cümlelerin beraber kullanılması, sürekli soru sorarak konuşma havası içerisinde metni sunması retorik organizasyonu güçlendirme çabasıdır.

Metinde yer alan eleştirel söylemlerin neler olduğuna bakıldığında ilk olarak bilgi çağının muğlak bir yapısı olduğu metnin ilk cümlesinde verilmektedir. Burada, bilgi çağının yaşanıyor olması ya da yaşanılacak olması önemli değildir önemli olan bilgiye sahip olan gücün gerçekte adil olup olmaması tartışma konusudur. Bilgiye sahip olan bu güç ise hiç şüphesiz Batıdır. Batının ne kadar adil olduğu ise geçmişte meydana gelen olaylarla bağlantılı olarak eleştirel bir biçimde ortaya konulmuştur. Batının bilimde ya da sanatta ilerlemiş olması geçmişte yarattığı felaketleri

örtbas etmek için kurgulanmıştır. Geçmişinde aciz olana karşı gücü elinde bulunduran Batı, bu durumu gizlemek adına bilime ve sanata yaslanmıştır. Coğrafi keşifler sayesinde zengin kaynaklara ulaşan batı, ulaştığı her yerde kendinden önce var olan toplumlara ya da topluluklara soykırım yapmış ancak bunun üzerini örtmeyi de başarmıştır. Metinde, *"soykırım yaptıklarını", "altınları topladıklarını", "barutlu silahlarımız vardı" demek istemez*, gibi ifadeler kullanarak sömürgeci ve şiddet yanlısı bir medeniyet olduğunu bilim ve sanat gibi kavramlar ürettiğini dile getirerek gizlemeye çalışmaktadır. Metinde modern eğitim sistemiyle ilgili eleştirilerinin temeli batının bu "ikiyüzlü" olarak görülen siyasi politikalarına dayanmaktadır. Metinde geleneksel medrese eğitimi yerine modern Batı eğitim sisteminin uygulanıyor olmasına yönelik eleştirisinin temelinde, Doğu toplumlarının kendi suçlarıdır. Çünkü Doğu toplumları kendi kültürel birikimlerini koruyamamışlardır. Metinde yazarın söylemeye çalıştığı eleştirinin esası *"akıllılar ve bilimliler"* kelimelerinde bulunmaktadır. Çünkü Batı kendisini ve modern eğitim kurumlarını diğer toplumlarda çok daha ileri seviyede olarak göstermektedir. Bu nedenle Batının gelişmişlik vurgusu aslında tamamen bir kurgudur. Bir kurgu olmasının kanıtı da coğrafi keşifler yapmak için çıktıkları yolculuklarda soykırımlar yaptıkları ve bunları da tarih kitaplarına Batının deney ve gözlemi sonucunda elde etmiş olduğu bilimsel bulgular olarak yansıtmış olmalarıdır. Batının bilimsel manada *"oyun kurucu"* olarak kendi doğrularını dayatması ve sahip olduğu gücü nedeniyle bilime dair yazmış olduğu bütün kitapları Batı eksenli ideolojik yalanları ile donatılmıştır. Batıdan örnek alınıp kurulan eğitim sistemi ve onun öğretilerine dayalı yalanları da nesilden nesile aktarılmaktadır. Modern eğitim sistemi sayesinde diğer toplumların Batının gelişmişlik seviyesinin önüne geçmenin imkansız olduğuna Doğunun ilahiyatçıların inandırıldığını *"İlahiyatçılarımız iki yüz senedir oryantalistlerden iddialarını çürütmek için oryantalistlerden öğrendiklerini sayıklayıp durmuyorlar mı?"* cümleleriyle belirtilmiştir. Derginin yazarı, modern eğitim sistemi nedeniyle iki yüz sene boyunca hiç bir şey üretmediğimiz ve yaptıklarımızın sadece Batıyı taklitten öteye geçmediğini ifade etmiştir. Metinde yer alan bu eleştirilerin sebebine bakıldığında İslamcı düşüncenin Batı kültürüne karşı olan eleştirel ideolojik tutumundan kaynaklandığı görülmektedir.

Mostar dergisinin Doğu-Batı karşıtlığını ifade eden bir başka metni "Senin Paris Dediğin Güzelliğin Karikatürüdür." yazısında görülmektedir. Derginin yazarı bir Paris gezisinde gözlemlediği durumları kendi fikirleriyle harmanlayarak okuyucularına aktarmaktadır. Bir gezi yazısı olan bu metinde yazar şu ifadelerle yer vermektedir;

"Şehre geldiğim ilk gün hani o kitaplarda anlatılan cazibeden bir eser bulamadım desem yeridir. Paris için Latince bir sözde: "Sallanır ama batmaz" deniyordu. İnsanlar ise çirkin bir hayatın içinde fırtınalarda kaybolan bir gemi gibi her daim batıyorlar fakat farkında değiller. Fransa'da eski kolonilerden gelen insanlar her daim hor görülüyor ikinci plana itiliyorlar. Bu insanların yüzlerine baktığımızda sadece ezilmişlik ve hüznün görüyorsunuz. Müslümanlar özellikle toplumdan dışlanmış. Hemen hemen hepsi kentin gettolarında, nispeten daha az gelişmiş yerlerde yaşamaya çalışıyor. Hani Y. Kemal "İnsan hayal ettiği müddetçe yaşar." diyordu ya, buradaki göçmen nüfus çoktan hayal etmesini unutmuş gibi. Güya özgürlük rüzgârıyla anılan bir kentte insanlar ne yazık ki sosyal, etnik ve bölgesel ayrımcılığa tabi tutuluyorlar. "Fransa'nın sembolü olarak gösterilen Eyfel Kulesi'ni sadece dışarıdan seyrettim. Asansörle yukarıya çıkmadım. Kuleyi seyrederken oldukça çirkin bir demir yığınının başka bir şeyle karşılaşmadığımı itiraf etmeliyim. Gustave Eiffel'in bu mühendislik eseri estetik açıdan tam anlamıyla bir felaket. Fakat insanlara aşk ve mimari deyince bu klişenin benimsetilmiş olması

gayet trajikomik bir hadise. Bir şehir düşünün tam ortasında korkunç bir demir yığını var ve insanlar bu yığına hayranlıkla bakıyorlar."

Metinde karikatür tanımına baktığımızda "ele aldığı konuları komik veya iğneleyici olması için abartan ve çarpıtan resim türüdür". Buradaki Paris'in güzelliğın karikatürüdür ifadesi de aslında, Paris'in güzelliğının gerçekte çok abartılmış olduğu ve çarpıtılarak yansıtıldığı, aslında bir karikatürden öteye gitmeyen abartılmış bir güzelliğının olduğu, eleştirel bir ifade ile ima edilmiştir. Sanatsal ve kültürel yaşamın merkezlerinden biri olan Paris ışıklarla dolu renkli ve güzel bir şehir olması sebebiyle "Işık Şehir" (*Ville Lumière*) olarak da anılmaktadır. Fakat metinde bu durum tam tersi bir biçimde; "İnsanlar ise çirkin bir hayatın içinde fırtınalarda kaybolan bir gemi gibi her daim batıyorlar fakat farkında değiller. Fransa'da eski kolonilerden gelen insanlar her daim hor görülüyor ikinci plana itiliyorlar. Bu insanların yüzlerine baktığımızda sadece ezilmişlik ve hüzn görüyorsunuz." İnsanların "çirkin bir hayat", "ezilmişlik" ve "hüzn" gibi cümlelerle ifade edilen durumlar içerisinde oldukları, Paris'in görünmeyen ve karanlık bir yüzünün olduğu, yazarın dilinden adeta sitem dolu bir şekilde ifade edilmektedir.

Yazarın gezisi boyunca Doğu-Batı karşıtlığının ideolojik nedenlere dayalı yansımaları metinde fazlasıyla görülmektedir. Örneğın "Müslümanlar özellikle toplumdan dışlanmış. Hemen hemen hepsi kentin gettolarında, nispeten daha az gelişmiş yerlerde yaşamaya çalışıyor" cümlesi sadece Müslümanlara yapılan kötü bir muamele olduğunu ve ötekileştirildiklerine yönelik eleştiriler İslamcı ideolojik bakışın bir yansımasıdır. Metinde geçen bir başka eleştiri cümlesi ise; "Fransa'nın sembolü olarak gösterilen Eyfel Kulesi'ni sadece dışarıdan seyrettim. Asansörle yukarıya çıkmadım. Kuleyi seyrederken oldukça çirkin bir demir yığınından başka bir şeyle karşılaşmadığımı itiraf etmeliyim." Batı'nın sembollerinden birisi olan Eyfel Kulesi "çirkin bir demir yığını" olarak nitelendirilerek değersiz bir nesne konumuna sokulmuştur. Dergi yazarının bu gezi yazısı; Batı medeniyetinin yaşam biçiminden mimarisine kadar her alanda ona karşı olduğunu göstermektedir.

Doğu-Batı karşıtlığını gösteren bir başka gezi yazısı ise Batı-dışı modernlik algısını Mostar dergisinin "Taşı Toprağı Altın Dubai" isimli metin de görmek mümkündür. Metinde yer alan cümleler şunlardır;

"Zenginlik ve refah insanın gözünü alıyor. Bağlarında bahçelerinde kedi bile yok: tavus kuşları arzı-endam ediyor. Dubai Müslüman memleket... Benim gibi domuz ürünleri fobisi olanların güvenle her yerde korkusuzca yiyip içebileceği bir coğrafya. Kadınlar için tek başına seyahatte bile son derece güvenli. Günün her saati dışarıda gezip tozabilirsiniz, bir Allah'ın kulu da sözle dahi sizi rahatsız etmez. İnsan Dubai'de hayatını sürdürmek isteyince ilk sorduğu evlilik durumu oluyor. Bilindiği üzere Arap erkeklerin evlilik kontenjanı dört hanıma kadar zaten mümkün; bu evlilikler kendi vatandaşlarından olduğu gibi yabancılarla hatta Müslüman olmayanlarla bile gerçekleşebiliyor. Arap erkeklerin en az iki adet hanımı var. Sordum soruşturdum yaptıkları evlilikler çok büyük bir oranda kendileri gibi Arap hanımlarla. Anlayacağınız bir sınırlama olmasa dahi bizim Konyalılar gibiler, dışarıdan kız almaya pek sıcak bakmıyorlar. Hırsızlık, gasp, cinayet, adam yaralama-kaçırma, intihar dediğinizde size UFO'ya bakar gibi bakıyorlar. Bu tür olaylar neredeyse yok gibi. Şeriatın ağır hükümleri var, sonuçlarını kimse göze alamıyor."

Metnin başlığı adeta, bir zamanların meşhur sözü, taşı toprağı altın İstanbul deyimini anımsatmaktadır. Aynı zamanda ülkenin sosyal yapısı bakımından da zenginlik ve refahın üst düzey olduğu anlamını taşımaktadır. Yazarın metinde kullanmış olduğu dil nedeniyle, örneğın

bölgenin gezilip görülmesi gereken bir yer olduğu”, özendirici niteliktedir.

Yazarın *“Taşı Toprağı Altın Dubai”* isimli başlığı adeta bir zamanların İstanbul’u için kullanılan o meşhur cümlesi *“İstanbulun taşı toprağı altın”* cümlesine benzetilmiştir. Ancak aralarında büyük farklılıklar bulunmaktadır. İstanbul için kullanılan bu tabir ile kastedilen maddi unsurlardır. Özellikle Yeşilçam filmlerinde bir işsiz İstanbul’a gelerek iyi bir iş bulması, kapıcının zamanla apartman sahibi olması gibi gösterimlerle, vurgu daima maddi zenginliklere olmuştur. Ancak taşı toprağı altın olan İstanbul’un manevi yönleri ise zayıftır. Örneğin eski Türk filmlerinde köyden kente gelen yalnız bir kadının “kötü yola” düşmesi, dul bir kadının yaşamış olduğu sıkıntılar, taşı toprağı altın olan İstanbul’un karanlık yüzünü gözler önüne sermektedir. Taşı Toprağı Altın Dubai ise, Müslümanların güven ve huzur ortamında yaşadığı bir kenttir. Dubai kentinin refah durumu İstanbul’un tam tersine maddi olmayıp manevi zenginliktir. Bir kadın rahatça tek başına sokakta yürüyebilir, domuz eti şüphesi bulunmadan yemek yiyebilir. Hırsızlık, gasp, adam kaçıрма-yaralama suçlarının olmadığı bir kent görünümündedir. Şeriat ile yönetildiği için de işlenecek suçların sonuçları ağırdır ve kimse suç işlemeyi kolay kolay göze alamamaktadır. Bunun sonucunda Dubai’de güven ve huzurun asıl kaynağı olarak şeriat’a dayalı yönetim biçimi övülmektedir. Yazar bu tür bir betimleme ile şeriata dayalı yönetim biçiminin daha iyi sonuçlar vereceğini ve insanların böyle yerlerde daha yaşanılabilir bir hayat süreceğini belirtmektedir.

Dubai gezisindeki gözlemlerinden evlilik ile ilgili *“erkeklerin dört kadına kadar”* evlenebiliyor olması, toplumda işlenen insanlık dışı suçlara karşı *“şeriat kanunlarının”* uygulanıyor olması yazar tarafından onaylanan durumlardır. *“Dubai Müslüman memleket”, “Benim gibi domuz ürünleri fobisi olanların”* yazarın ifade ettiği bu söylemler derginin ideolojik görünümünün İslamcı muhafazakâr bir çizgide olduğunu göstermektedir. Derginin Paris gezisi ile ilgili olan yazısında, *“Senin Paris Dediğin Güzelliğin Karikatürüdür.”* İfadesiyle Batı’nın bir kenti yerden yere vurulurken, Dubai gezisi sonucunda elde ettiği gözlemlerini *“Taşı Toprağı Altın Dubai”* cümleleriyle Doğu’nun bir kentinin bu kadar övülüyor olması Doğu-Batı karşıtlığının İslamcı ideolojik görünüme dayalı söylemlere dayalı olduğunu açıkça göstermektedir. *“Taşı Toprağı Altın Dubai”* başlıklı metin Batı-dışı modernlik algısının bir tasviri niteliğindedir. Çünkü metinde Doğu-Batı karşıtlığının yarattığı alternatif bir medeniyet oluşturma kaygısı açıkça görülmektedir. Göle’ye göre (2000), Batı-dışı modernlik kavramı modernliğin çoğul, yerel, alternatif anlatımları üzerine temellendirilmelidir. Birincisi, Batı-dışı deyince Batı-karşıtı ya da modern olmayan toplumlar akla gelmektedir. Modernleşme ile Batılılaşmanın on dokuzuncu yüzyıl boyunca özdeş olduğu bilinmektedir bu yüzden modernlik olgusu ile Batılılaşma istencini birbirinden ayırmanın zorluğu, hatta sınırları ortaya çıkmaktadır. Burada oluşturulmaya çalışılan şey Batılı olmayan toplumların modernliği aktarma, resmetme, hatta yeniden besteleme biçimleridir, yoksa modernliğin dışında kalmaları ya da karşıtı olmaları değildir. Batılı olmayan ülkelerin ortak özelliği, Batı modernliğini kendi deneyimlerini anlamakta referans noktası almalarıdır. Kendi tarihlerini, toplumsal pratiklerini, standart koyucu olarak kabul edilen Batı modernlik modeli karşısında kendi kültürel değerlerini referans olarak konumlandırmalarıdır denebilir. Bu açıdan Batı-dışı toplumlar bu Doğu-Batı karşıtlığı sonucunda kendi modernlik biçimlerini oluşturmaya çalışmaktadırlar.

Semerkand yayınevine ait Aile dergisinin modern toplum yapısı içindeki geleneksel aile kurumunun korunmasına dönük mesajlar içeren yazısı *“Şehir Hayatı Evliliği Değil Bireyselliği Besliyor”* başlığını taşımaktadır. Metinde geçen ifadeler şu şekildedir;

“Büyükşehirde yaşam taşraya göre oldukça konforlu ve insana kendini geliştirip gerçekleştirecek imkânlar sunma açısından da hayli zengin, İş eğitim,

sanat, kültür gibi alanlardaki çeşitlilik bizi büyükşehirlere çeken başlıca unsurlardır. Şehrin bu cazibesi kişiye düşlerini gerçekleştirme imkânı tanırken bir yandan da bireyselleşme eğilimini besliyor. Hayallerin peşinden gidebilen, bireysel çıkarlarını düşünebilen insan bu yolda önüne çıkan engelleri aşma gereği hissediyor. Bu engel bazen gelenek görenek bazen dinî yükümlülükler bazen de aile değerleri oluyor. Farklı kültürlerle temas halinde olmanın da aile bireyleri arasında kopuşlara yol açabileceğini aile kimliğini zedeleyebileceğini. Şehir hayatında farklı kültür ve özellikte insanlar oluşu aile bireylerinde değişimlerin önünü açabilen önemli bir faktördür. Zira aile bireyleri etkileşime girdikleri farklı kültür ve özelliklerdeki insanlardan yeni şeyler öğrenebilir, bu öğrenilenler ailenin kimliği olmuş özelliklerden farklı olup ailede huzursuzluk çıkmasına neden olabilir. Eşler arasındaki uyum ve muhabbetin temini için ortak paylaşımların artırılması yönündeki tavsiyeler boşuna değil. Eşler ne kadar birbirine yakınsa o kadar birbirinin parçası olabiliyor çünkü. Kendi seçimleri peşinden gidip kendi dünyasını önleyenler ise eşlerini oyunun dışında tutmuş oluyorlar. Bu nedenle özellikle kişisel ilgi alanlarının doyurulması için fazlasıyla seçenek sunan şehir hayatında eşler arasındaki birlikteliği zayıflatmayacak faaliyetlere yönelmek en iyisidir. Yani "Ailemin iyiliği mi, benim zevklerim mi? sorusu gündeme geldiğinde cevabın aile olması gerekiyor."

Metnin başlığında modern şehir hayatının aile kurumunun oluşması için bir tehdit oluşturduğu imasını içermektedir. Yazıya bakıldığında dikkati çeken nokta, "büyük şehrin cazibesi oluyor" cümlesidir. Yazar, bu cümleyle büyük şehirlerin kırsaldan farkını betimleyici bir şekilde yansıtmaktadır. Yazara göre, büyük şehirlerde önemli olan bireysel başarılarıdır. Metin içerisinde kişilerin şehir hayatında başarıya giden yolda karşılaştıkları engelleri aşmak için ellerinden geleni yaptıkları belirtilmektedir. Şehirdeki insan için önemli olan kendisi ve hayalleridir. Şehir insanı için değerlerin, dinin, kültürün ve en önemlisi ailenin hiçbir önemi yoktur. İnsan şehrin cazibesine kapılarak aile gibi din gibi kurumların, kolektif kimlik değerlerinden kopmakta ve bireysel kimliğinin isteklerine boyun eğmektedir. Şehir insanı için bireysel başarı arzusu engel konulamaz bir güdüye dönüşmüştür. Birey bu güdüyle başa çıkabilmek için önüne çıkan her engeli bertaraf etmekten çekinmemektedir. "Şehir hayatında farklı kültür ve özellikte insanlar oluşu aile bireylerinde değişimlerin önünü açabilen önemli bir faktördür. Zira aile bireyleri etkileşime girdikleri farklı kültür ve özelliklerdeki insanlardan yeni şeyler öğrenebilir, bu öğrenilenler ailenin kimliği olmuş özelliklerden farklı olup ailede huzursuzluk çıkmasına neden olabilir." cümlelerinde, yazarın şehirdeki çok kültürlü yaşama dair yaptığı eleştiri, Zenofobi algısını akla getirmektedir. Çünkü Zenofobi, "yabancı korkusu, nefreti anlamında olup kişinin yabancılardan ya da bir şekilde kendisinden farklı olan insanlardan korkmasına ve nefret etmesine" verilen addır. Zenofobi, değişik ve farklı olanın tehlikeli olduğu düşüncesiyle oluşan bir korkudur. Bu korkunun nedeni de modern şehir hayatının getirdiği farklı yaşam biçimleriyle etkileşimin olmasıdır. Kent hayatındaki çok kültürlü ortam, yazar tarafından bu sebeple endişe ile karşılanmaktadır. Metinde yazarın kentlere göçen insanların, modern dünyanın çoklu kültürleriyle karşılaştıkları için geleneksel aile kurumunun ve dinî değerlerin yok olacağına dair bir korku taşıdığı görülmektedir. Modern kentler; yerleşim biçimleriyle, iletişim araçlarıyla, eğitim kurumlarıyla, eğlence merkezleri ve bürokratik yapısıyla verili bir dünya oluşturur. Vericiler, yeni imajıyla birçok mesajı kitlelere iletilmektedir. Ayrıca çarpıcı, umut dolu ve kaçınılmaz bir dünya vaat etmektedirler. Kuşkusuz umutlarla, çarpıcı yenilerle dolu olan bu dünya, batı dünya görüşünden kurgulanmaktadır. Bu dünya görüşünden sürekli olarak sanat, eğlence ve bilgi üretilir (Yıldırım, 1995:72). Yazarın, Batılı

dünyanın bir ürünü olan modern şehirlerin “büyülü” olarak görülen yapısından kaynaklı olarak aile kurumunun yok olacağına dair "Ailemin iyiliği mi, benim zevklerim mi? sorusu gündeme geldiğinde cevabın aile olması gerekiyor." denilerek, okuyucuya modern sosyal yaşamda bir tercih yapacaksa o da aile kurumu olması gerektiği ifade edilerek okuyucunun fikirleri üzerinde sosyal baskı oluşturularak sosyal açıdan kontrol altına alınmaya çalışıldığı görülmektedir.

Marifet dergisinde Doğu-Batı karşıtlığını ifade eden metin ise; “Medrese Tahsili ve İcazetname”, başlığını taşımaktadır. Metin şu cümlelerden oluşmaktadır;

“İcazetname, hocanın medrese usulüne göre talebesini okuttuğu kitap, ders veya tamamlattığı eğitim ve öğretimi ispat eden izin belgesine denir. Muhterem Üstadımız Mahmud Ustaosmanoğlu medrese eğitimi usulü tedrisat görüp icazet almanın önemini bildirmek üzere şöyle buyurur:“sizler, Allah-u Teala’nın icazet almış kullarısınız, böylelikle manevi mühendisler, manevi doktorlar, manevi bakanlardan oluyorsunuz. Resmi kadrolarda değilsiniz amma ondan daha kıymetli olan manevi kadrolardasınız. Hocalık icazeti almaya çalışmayı bırakıp, diploma sahibi olmak için koşmayın! İyi düşünürseniz bunun kötülüğünü anlar, zararını idrak edersiniz. Müslüman’ın tiyatrosu sineması olur mu? Müslüman’ın ancak camisi, tekkesi, medresesi olur. Ne varsa, Kur’an ilminde var. Aslında bütün ilimler; coğrafya’da matematik de, tarih de fizik de kimya da Allah-u Teâlâ’nındır. Ama insan sadece dünyaya ait bilgileri öğrenmekle kalırsa, Allah-u Tealanın ve şeriatın düşmanı olur. Hem dünya ilimlerini, hem de ahiret ilimlerini bitirmiş kaç kişi var? Üniversiteyi bitiriyor, dinî ilimleri almıyorlar, buzağı gibi yatıyorlar aşağı. Ahiret böyle kazanılır mı? Kazanılmaz!” Diploma ahrette işe yaramıyor, haberiniz olsun. İslami ilimlerden alınan icazetname işe yarıyor. Biz bu dünyaya Mevla’nın kelamını öğrenip, icazetname almak için geldik. Başta peşinen şunu ifade etmek isterim ki; günümüzün eğitim sistemi, kapitalist dünya düzeni içinde bu düzenin güçlenmesini sağlamak ve dünyaya hükmedenlere figüran yetiştirmekten başka bir işlev görmemektedir. Milletçe İslam’a; milli kimliğimize ve milli kültürümüze zıt bu eğitim sistemi ile bırakın yükselmek, ayakta bile duramayız. Eğitimde, içine düştüğümüz bugünkü durum bunun kanıtıdır. Buna rağmen hala büyük bir basiretsizlikle ve belki de körü körüne inat ile batı usulü eğitim verilen okullarda ısrar edilmekte, onların istediği gibi olursak, onların sözlerini dinlersek gelişiriz, ilerleriz aziz oluruz denilmektedir. Tarihin en büyük imparatorluklarından biri olan Osmanlı, ilim ve kültüre önem vermişti kurduğu medreselerle. Osmanlı, dinî eğitim ve öğretime önem verdiği müddetçe yükseldi. Ne zaman ki dinî eğitim ve öğretim sarsıntıya uğradı, Batı tarzı eğitim ve öğretim modeline geçildi. Çöküş dönemi başladı. İşte bugün ülkemizin ilmi ve ahlaki yönden geri kalmasının en büyük nedeni; ecdadımızın eğitim usullerinden kopup Avrupa’ya benzeme çabası ile çocuklarımızın İslam ölçüsü olmayan Batı tarzı bir eğitim anlayışı ile yetiştirmeye çalışmamızdır. Öyle ise bizden olana; dinî ve milli olana; Medrese eğitimine dönmeliyiz.”

Metinde yazarın kullandığı "Hocalık icazeti almaya çalışmayı bırakıp, diploma sahibi olmak için koşmayın! İyi düşünürseniz bunun kötülüğünü anlar, zararını idrak edersiniz. Müslüman’ın tiyatrosu sineması olur mu? Müslüman’ın ancak camisi, tekkesi, medresesi olur." ifadeleri bu dünyaya karşı bir duruşu ve tamamen öteki dünyacı bir anlayışla yaşanması gerektiğini ifaden eden söylemlerdir. Metinde geçen "Milletçe İslam’a; milli kimliğimize ve milli kültürümüze zıt bu eğitim sistemi ile bırakın yükselmek, ayakta bile duramayız. Eğitimde, içine düştüğümüz bugünkü durum bunun kanıtıdır." ifadeleri Batının kültürel eğitim sistemine karşı çıkıldığının gösteren

sosyal kontrol söylemlerinden oluşmaktadır. Marifet dergisindeki yazarın düşünceleri ile Mostar dergisindeki "Akademik Kölelik" yazısı, iki derginin görüşlerinin paralel görüşler olduğunu göstermektedir. İki dergide de modern Batı eğitimine karşı çıkmakta, bunun yerine Osmanlı geleneğine ait medrese eğitimi öngörülmektedir.

İsmailağa dergisinde Doğu-Batı karşıtlığını ifade eden inceleyeceğimiz ilk metin "Ahir Zamanda Müslümanlar ve Dünyevileşme", başlığını taşımaktadır. Yazarın ifadeleri şu söylemlerden oluşmaktadır;

"Dünyevileşme batılı tabirle sekülerizm konusunun bir dergi sayısında anlatılıp hallolacak bir mesele olmadığı farkındayız. Ancak en azından zihinlerde bir işaret fişeği oluşması için ele aldık. Dünyevileşme/sekülerizm'in anlaşılması için meselenin kaynağına ve sekülerizm'in temsilcisi durumunda bulunan bugünkü Batı toplumunun dünyevileşme sürecine kısaca göz atalım. Hazreti İsa'nın Dünyadan ayrılmasının ardından putperest Roma devleti Hristiyanlığı yasak etti. Hristiyanlar Roma devleti içinde uzun süre dinlerini gizli yaşadılar ve tebliğ ettiler. Nihayet inananların sayısı yeterince çoğalınca devlet yeni dini tanımak zorunda kaldı. Tanırken de papazlarla pazarlık etti. Kendi istediğim kadarını kabul ederim diye. Hristiyan din adamları bunu kabul ettiler. Bu durum esaslı bir bozulmayı beraberinde getirdi. Bu arada Roma devleti de Hristiyan oldu. Hristiyan Roma devleti içinde kilise mühim bir mevki elde etti. Artık papazların hem mevki ve makamları hem de paraları vardı. Papazlar ne diyorsa o oluyordu. Kilise toplumu sıkıyor, ortalığı kasıp kavuruyordu. İslam gelip de Hristiyanlar mağlup olmaya başlayınca kilise toplumu bir arada tutmaya çalıştı. Mevkisini koruma gayreti ile... Müslüman olup makam mevki ve dünyalık gelirlerini kaybetme korkusu ile kilise babaları İslâm'a savaş açtı. Bu mücadele içinde kilise öncü rol oynadı. Zaferler vaat etti. Haçlı savaşları düzenledi. Müslümanlar karşısında savaşlar kaybedildikçe baskılar daha da arttı. Ardından kiliseye itiraz sesleri yükselmeye başladı. Batı toplumu kiliseye karşı özgürlük savaşı başlattı. Nihayet dini yalnız Allah ile kul arasında kafasına göre yaşanan vicdani bir şey olarak gören Protestanlık doğdu. Böylece kilise yani din kurumu önce tamamen kişinin yani nefsin eline bırakıldı. Sonraki dönemde de büsbütün hayatın dışına itildi. İşte buna da sekülerizm deniyor. Seküler demek tamamen din dışı olmak demektir. Batı toplumu bu süreci yaşarken makineleşme-teknoloji dediğimiz bugünkü mekanik başarıyı da beraberinde buldu. Her ikisine birden (dinden uzaklaşma ve teknoloji) modernizm tabirini kullandılar. Modernizm hem dinsizliği hem teknolojiyi ifade eder oldu. Batının makine başarısına hayran yerli maskaralar modern olursak makine ve teknikte de başarılı oluruz zannı ile dinsizlik yarışına girdiler. Batılı ve Hristiyan modernlerde onları zevkle ve keyifle desteklediler. Yerli batı hayranları ne tam teknik olabildiler (makine sanayi konusunu başaramadılar) nede onlar gibi tam dinsiz. İki arada kaldılar. Sanayideki durum ortada. Her kötülüğü işledikleri hâlde dedem de hocaydı, babaannem de namaz kılardı deyip Müslümanlığı kimseye bırakmadıkları da ortada. İşte buna da 'Türkiye tipi modern' diyoruz."

Yazarın metinde, Hristiyanlık dini üzerinden Batı'nın kültürüne ve modernizme karşı eleştirilerde bulunduğu görülmektedir. "Modernizm hem dinsizliği hem teknolojiyi ifade eder oldu. Batının makine başarısına hayran yerli maskaralar modern olursak makine ve teknikte de başarılı oluruz zannı ile dinsizlik yarışına girdiler. Batılı ve Hristiyan modernlerde onları zevkle ve keyifle desteklediler." Modernizm ile dinsizliği aynı kavramlar olarak gören yazarın Batı ve Hristiyanlık

kültürünün Türk toplumu üzerinde yarattığı etkiyi *"Yerli batı hayranları ne tam teknik olabildiler (makine sanayi konusunu başaramadılar) ne de onlar gibi tam dinsiz. İki arada kaldılar."* şeklinde ifade etmektedir. Yazara göre modernleşen Türk toplumu ne tam modernleşmiş ne de dinine bağlı kalabilmiştir. *"İki arada kaldılar."* tanımı Türk toplumunun milli kültür ve değerlerine sahip çıkamadığının göstergesi olarak metinde kullanılmıştır.

İsmailağa dergisinin Doğu- Batı karşıtlığını gösteren diğer metinde ise, "Seküler Anlayışın Anadolu Seferi" başlığını taşımaktadır. Metinde yazarın söylemleri şu şekildedir;

"Yayıma süreci üzerinde durduğumuz sekülerizm bir ideoloji olarak Martin Luther'in Protestan anlayışı ile birlikte gelişmiş ve modernite yoluyla yayılıp faydacılık akımı ve bireycilikle pik yapmış, zirveye ulaşmıştır. Siyasi zeminde hareket anlayışı bulan bu anlayış zamanla, dünyayı adeta sarmaşık gibi sararak modernite içerisinde gelişmiş akımlar üzerinden asalak bir kimlikle, bizzat Batı Medeniyetinin hastalıklı eliyle girmedik, istila etmedik yer kalmayacak derecede yayılmıştır. Temel sebep bu olmasa da, Osmanlı imparatorluğunun son döneminde Batı'nın bilimsel ve teknolojik anlamda gerisinde kalmış olmasının, söz konusu hastalığın bünyeye giriş kapısı ve yayılış zemini olduğu söylenebilir. Zira, Osmanlı İmparatorluğunun gerilediği düşüncesi birtakım yenilik hareketlerinin zaruri olduğu fikrini doğurmuştur. Bu kapsamda, askeri anlayış ve teşkilatlardan eğitim-öğretime kadar birçok alanda Batı'ya dönük bir dizi değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu değişiklikler aynı zamanda sekülerizmi devlet düzeyinde baskıcı bir laiklik olarak açığa çıkmasına ve halkın inanç ve vicdan üzerinde otorite kurmasına, doğduğu ülkelere oranla daha hızlı bir şekilde salınmıştır. Milletteki kısmi uyanışa kayıtsız kalamayacaklarını, İslam'ı zihinlerden ve gönüllerden tamamen silmeyeceklerini anlayanlar, sonraki süreçte kontrol altına almayı ve arzu ettikleri şekilde bir din anlayışı aşlamayı tercih etmişlerdir. Göstermelik olarak İmam-Hatip kursları açılmış, din âlimi yetiştirmekten ziyade din tenkitçisi yetiştirmesine hizmet edecek bir mutfak, müfredat ve eğitim planıyla İlahiyat Fakülteleri, devamında İslam Enstitüleri kurulmuştur."

Yazara göre, Batıda sekülerizmin ortaya çıkışı ile birlikte bu durumun dünyaya bir hastalık şeklinde yayıldığını ve sonucunda Osmanlıda da etkilerinin görüldüğü ifade edilmektedir. Bunun sonucunda, moderniteyle birlikte Osmanlı'nın kendisini Batı karşısında aciz hissetmesi ile Batıdan askeri, eğitim, teknolojik vb. alanlarda yeniliklerin getirilmesi, toplumda toplumsal değişimlere neden olmuştur. Yazara göre, İslam, geleneksel Osmanlı toplum düzeninin temel anlamlandırma çerçevesiyken, her Müslüman birey bu çerçeveye göre hayatını yaşamaktaydı ve hayatı bu bakış açısıyla yorumlardı. Yazara göre, bu toplumsal değişimlerin sonucunda laiklik anlayışı, dinini yaşamak isteyenler üzerinde baskıcı bir otorite kurmuştur. Kemalist ideolojinin getirmiş olduğu laiklik anlayışının toplumun dinî anlayışı ile çeliştiği ve sonrasında kurulan İslami Fakültelerin de bu Batılılaşma projesi karşısında göstermelik bir durumdan öteye gidemediğinin eleştirisi yapılmıştır. Yıldırım'a göre, Osmanlılar, İslam'dan edindikleri kimlikle, dünyaya egemen bir bakışla yönelmişlerdir. Kur'an-ı Kerim olan kutsal kitapları, inananların üstün olduğunu söylüyordu. Devletin cihan hâkimiyeti telakkisi de bunu doğruluyordu. Bu nedenle, Osmanlı iradesi, devam ettikçe bu inancını sürdürdü. İslam, Osmanlı'yla beraber bir dünya düzeni olarak devam etti. Hiçbir Müslüman, başka dünyanın değerleriyle dinini yargılamayı da düşünmemiştir. Toplumsal hayatın modernleşmesiyle birlikte, din de modernleşme ideolojisine göre yorumlanmaya başlanmıştır. İslam, siyasal iktidarın değişmesine paralel olarak yeni bir anlayışa evrilmiştir. Dünyayı yeni bir tarzla okumaya yönelmiştir. Daha doğrusu, yeni ortaya çıkan

egemenlik ilişkileri ve bunun entelektüel temeli olan modernleşme anlayışlarına uygun bir din tasarımı üretilmeye başlanmıştır (Yıldırım, 1999:109-110). Bu toplumsal değişimin sonucu olan modernleşme ve sekülerizm hastalık olarak görülmektedir. Bu seküler anlayışın Batı'nın bir ürünü olması ve Müslüman bir toplumda toplumsal değişimler yaratması "*İslam'ı zihinlerden ve gönüllerden tamamen silemeyeceklerini anlayanlar*" ifadesi ile yazar laik devlet düzenine karşı tepkili olduğunu göstermektedir. Dergi'nin Batılı modern dünya düzenine karşı eleştirel cümleler kullanmaları, Batı tipi toplum modeline karşı sosyal kontrol sağlama amacı taşıdığını göstermektedir.

SONUÇ

Türkiye’de etkin bir şekilde faaliyet gösteren Nakşibendi geleneğine bağlı olan Menzil Tarikatı ve İsmailağa cemaati kollarının Doğu-Batı karşıtlığını nasıl ele aldıkları kendilerine ait dergi metinleri üzerinde analiz edilmiştir. Bunun sonucunda Menzil Tarikatına ait Mostar ve Aile dergileriyle İsmailağa Cemaatine ait Marifet ve İsmailağa dergilerinde yer alan söylemlerin ideolojik arka planını ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Dergilerde Doğu ve Batı medeniyetinin karşıtlığının nedenleri metinde geçen söylemlere bakıldığında anlaşılmaktadır. Müslümanların Batının kültürel unsurlarına karşı hayranlık duymamalarına yönelik sosyal kontrol söylemleri içeren ifadeler metinlerde açıkça görülmektedir. Batı kültürüne karşı milli kültür anlayışının benimsenmesi gerektiğinin sebepleri okuyucuya Batının kültürel eleştirisinin yapıldığı cümleler ile aktarılmıştır. Metinlerde Batının hâkimiyetinde olan eğitim kurumları ve onların bilim yapma anlayışları her fırsatta eleştiri oklarının hedefi olmuş ve Batının tarihsel ilerleyişi bir ironi olarak sunulmuştur. Dergileri endişeye düşüren durum, insanların Batıya özenerek kendi kültürel değerlerinden vazgeçmesidir. Bu sebeple Batıya her fırsatta özenmenin kültürel yaşam biçimini tehlikeye düşeceği korkusu ile metinlerde, Batının sahip olduğu değerler ağır eleştirilere tabi tutulduğu görülmektedir. Dergilerde, Batının kültürel ve ekonomik anlamda ilerleme göstermesinin gerçekçi olmadığı, çeşitli tarihsel süreçlere bağlanarak dünyayı aldatan bir Batı imajı çizilmiştir. Dergilere göre insanlar modernizm adı altında hayalî bir dünya içerisinde yaşamaktadırlar. Dergilerin amacı da, insanları bu sahte dünyadan uyandırarak kendi öz değerlerine döndürmektir. Dergilere göre Batı, kendi ideolojisini Doğuya empoze etmeye çalışmaktadır. Dergilerin yazarları da, toplumsal değişimin meydana gelmesinden kaynaklı insanların dinî hayatı yaşayış şekillerini de değişeceğinden korkmaktadır. Dergilerde Doğu ve Batının maddi, manevi değer unsurlarını karşılaştırılmaktadır. Değişim kaynağı Batı tipi modernleşme süreci olduğu söylenmektedir. Değişimlere dur demek için Batıya ait bütün kültürel değerler genelde topyekün olarak eleştirilmektedir. Kültürel yozlaşmada en büyük etken seküler toplum anlayışına dayalı modern laik devlet olduğu gösterilmektedir. İnsanların sahip olmak istedikleri diploma, statü, mevki gibi unsurların Batı zihniyeti taşıdığını belirterek, önemli olanın ahiret hayatındaki mevki ve makam olduğu belirtilmektedir. Dergilerde Batının eğitim kurumları eleştirilerek medrese eğitiminin gerekliliğinden bahsedilmektedir. Yaşanılan değişimler bu anlamda her iki dinî grubu da tedirgin etmektedir. Metinlerde modern eğitim sistemi yerine öngörülen medrese eğitiminin, insanın hem bu dünyasını hem de ahiretini kurtaracağından bahsedilerek Cumhuriyetin kuruluşunda itibaren eğitimle ilgili yapılan devrimlere karşı bir olumsuz eleştiri sergilenmektedir. Türk kültürünün meydana gelen toplumsal değişimler karşısında ne Doğulu ne de Batılı olduğu, arafta kaldığı belirtilmektedir. Araftan kurtulmanın yolu ise geleneksel dinî yaşam dönmek olarak gösterilmiştir. Dergilerin modernleşme ve Batılılaşma gibi toplumsal değişim fikirlerine karşı olduğu bunun yerine şeriata dayalı dinî kuralların tekrardan hâkim olması yönelik sosyal kontrol söylemleri geliştirdikleri metinlerde görülmektedir. Araştırma kapsamında incelenen dini gruplara ait Mostar, Aile, Marifet ve

İsmailağa dergileri cumhuriyetin kurulma sürecinden itibaren Kemalizmin ortaya koyduğu yeni Batılı modern devlet anlayışına karşıydılar. Kemalizmin inkılâplarla hayata geçirdiği Batı tipi modern toplum, dini grupların dünya algısına ters ve kabul görmeyen bir anlayıştır. Bu nedenle dini gruplar açısından modernleşmenin getirdiği toplumsal değişimler kültürel ve dini açıdan bir felaket olarak algılanmaktadır. Bu noktada dinî gruplarında toplumsal değişmelerin etkilerini kırmak ve azaltmak için dergilerinde sosyal kontrol amacı taşıyan söylemler geliştirdikleri görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, A., (2015). "Senin Paris Dediğin Güzelliğin Karikatürüdür", Mostar Dergisi, Semerkand Basım Yayın, Mart, Sayı 121, ss.16-17.
- Akgül, M., (1999). Türk Modernleşmesi ve Din, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Aktaşlı, H. U., (2011). " Türk Muhafazakârlığı ve Kemalizm: Diyalektik Bir İlişki ", Doğu-Batı Dergisi, Sayı:58, Ankara.
- Akyıldız, Ö., (2016). "Ahir Zamanda Müslümanlar ve Dünyevileşme", İsmailağa Dergisi, Vizyon Basımevi, Sayı 3, Ağustos, s. 5.
- Akyüz, N.- Çapcıoğlu, İ., (2012). Din Sosyolojisi El Kitabı, Grafiker Yayın, Ankara.
- Apalı, Y., (2013). "Bilgi Sosyolojisi Açısından Din ve Zihniyet", Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Sayı:5, ss.203
- Arlı, A., (2009). Oryantalizm-Oksidentalizm ve Şerif Mardin, Küre Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Aydın, M., (2013). Kurumlar Sosyolojisi: Kurumlara Başlangıç Çerçevesinde Bir Çalışma, Açılım Kitap İstanbul.
- Berger, P., (1993). Dinin Sosyal Gerçekliği, Çev. Ali Coşkun, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Coşkun, A. (2005). Din, Toplum ve Kültür (Din Sosyolojisi ve Antropolojisine Giriş), İz Yayıncılık, İstanbul.
- Dönmezer, S., (1994). Toplum Bilim, Beta Yayınları, 11. Baskı, İstanbul.
- Durkheim, E., (2005). Dini Hayatın İlkel Biçimleri, Ataç Yayınları, İstanbul.
- Dursun, Ç., (2003). "İslamcı Basında Kemalizm Karşıtlığının Kurulması", Ankara Üniversitesi İletişim
- Erol, S. M., (2013). Yolumuzu Aydınlatan Kandil Semerkand, Semerkand Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul.
- Eyuboğlu, İ. Z., (1998). İslam Dininden Ayrılan Cereyanlar: Nakşibendilik, Yenigün Haber Ajansı Yayıncılık, İstanbul.
- Fichter, J., (2001). Sosyoloji Nedir?, Çev. Nilgün Çelebi, Atilla Kitapevi, Ankara.
- Freyer, H., (1964). Din Sosyolojisi, Çev. Turgut Kalpsüz, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara.
- Furseth, I. ve Pal R., (2011). Din Sosyolojisine Giriş: Klasik ve Çağdaş Kuramlar, Çev. İhsan Çapcıoğlu-Halil Aydın Alp, Birleşik Dağıtım, Ankara.
- Giddens, A., (1994). Modernliğin Sonuçları, Ayrıntı Yayınları, Çev. Ersin Kuşdil, İstanbul.
- Göle, N., (2000). İslam ve Modernlik Üzerine (Melez Desenler), Metis Yayınları, İstanbul.

Günay, Ü., (1999). Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye, Erciyes Üniversitesi Yayınevi, Kayseri.

İnan, M., (2010). Türkiye’de Din Sosyolojisi (Amiran Kurtkan Bilgiseven Örneği), Rağbet Yayınları, İstanbul.

Karakoç, Y., (2016). "Seküler Anlayışın Anadolu Seferi", İsmailağa Dergisi, Vizyon Basımevi, Sayı3, Ağustos, ss. 36-37.

Keskin, M., <http://www.marifetdergi.com/zilkade47/47/hakkimizda.html>.

Mardin, Ş., (1995). Türk Modernleşmesi (Makaleler 4), İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.

Mensching, G., (2012). Din Sosyolojisi, 3. Baskı, Çev. Mehmet Aydın, LiteraTürk, Konya.

Mete, M., (2015). "Akademik Kölelik", Mostar Dergisi, Semerkand Basım Yayın, Ocak, Sayı 119, ss.9-13.

Metin H., (2015). "Şehir Hayatı Evliliği Değil Bireyselliği Besliyor", Aile Dergisi, Semerkand Basım Yayın, Sayı 117, ss. 14-16.

Okumuş, E., (2014). "Din ve Sosyalleşme", Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Sayı:9, ss. 442.

Okumuş, E., (2006). Toplumsal Değişme ve Din, İnsan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

Özay, M., (2006). "Günümüz Sosyolojisinde Modernleşme-Sekülerleşme-Din İlişkisi", Marmara Üniversitesi Sosyal Bil. Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Özdalga, E., (2007). İslamcılığın Türkiye Seyri (Sosyolojik Bir Perspektif), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

Şeker, F. M., (2015). Cumhuriyet İdeolojisinin Nakşibendilik Tasavvuru (Şerif Mardin Örneği), Dergah Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

Taplamacıoğlu, M., (1963). Din Sosyolojisi, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara.

Tunaya, T. Z., (2007). İslamcılık Akımı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

Türküne M., (1994b). Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

Türküne, M., (1994a). Modernleşme Laiklik ve Demokrasi, Ark Yayınevi, Ankara.

Uslu, A., (2015). "Taşı Toprağı Altın Dubai" Aile Dergisi, Semerkand Basım Yayın, Haziran, Sayı 117, ss.30-31.

Ülgener, S. F., (1981). Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı, Der Yayınları, İstanbul.

Ülkü, K., (2016). "Medrese Tahsili ve İcazetname", Marifet Dergisi, Elma Basım, Yıl 4, Sayı 42, İstanbul, ss.79-80.

Wach, J., (1995). Din Sosyolojisi, Çev. Ünver Günay, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Weismann, I., (2015). Nakşibendîlik (Dünya Çapında Bir Sufi Geleneğın Sünni Tutum ve Faal Tavrı), Çev. İrfan Kelkitli, Litera Yayıncılık, İstanbul.

Yıldırım, E., (1999). Değışen Din Anlayışının Sosyolojisi, Bilge Yayıncılık, İstanbul.

Yıldırım, E., (1995). Türkiye'nin Modernleşmesi ve İslam, İnsan Yayınları, İstanbul.

Zuckerman, P., (2009). Din Sosyolojisine Giriş, Çev.: İ. Çapçiođlu – H. Aydınalp, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara.

EXTENDED ABSTRACT

Religious groups become reference points in society in terms of determining moral and social behavior rules, as well as living together beliefs, worship and ceremonies. The gathering of individuals living the phenomenon of religion around a religious group is also a result of the sociological manifestation of religion. This research aims to understand what kind of a prescriptive attitude religious groups have in the face of social changes and how they realize these prescriptive social control discourses through Aile and Mostar magazines belonging to the Menzil Sect and Marifet and İsmailağa magazines belonging to İsmail Ağa Community. This research investigates the social control discourses of religious groups against social changes. The research seeks answers to the following questions; For what purpose do the Menzil Sect and İsmailağa Community, an example of a religious group, use the social control discourse? How is this social control discourse reflected through its magazines, one of the media tools? What are the social control discourses of these religious groups used against social changes?

This research was carried out within the framework of the qualitative research method. The reason for choosing the qualitative method is that it enables to reveal the social context and ideology behind the journal texts in obtaining the findings of the research. The research focuses on a single instrumental situation to examine discourses of the Menzil Sect and İsmailağa Community on the media. The study was carried out by analyzing the texts on the journals belonging to the Menzil Sect and İsmailağa Community. In this context, the study is based on document analysis. In the research, critical discourse analysis technique was used on the existing documents to obtain the data. Within the scope of the research, the texts were selected according to the purposeful sampling type through the media publications reflecting the views of the Menzil Sect and İsmailağa Community. These texts were analyzed by applying the critical discourse analysis technique. As a result of these analyzes, the visibility of the ideologies of the religious groups in the texts was provided and the social control discourses were revealed. Menzil Sect and İsmailağa community branches, which are affiliated with the Naqshbandi tradition, which are active in Turkey, have been analyzed on their own journal texts. The study reveals the ideological background of the discourses in the Mostar and Aile magazines of the Menzil Sect and the Marifet and İsmailağa magazines of the İsmailağa Community.

The reason for the social control in the magazines is seen when the discourses on the East-West opposition in the texts are examined. Expressions containing social control discourses that Muslims do not admire the cultural elements of the West are clearly stated in the texts. The reasons why the understanding of national culture should be adopted against the Western culture were conveyed to the reader with the sentences in which the cultural criticism of the West was made. In the texts, educational institutions under the domination of the West and their understanding of doing science have been the target of criticism at every opportunity and the historical progress of the West has been presented as an irony. What worries the magazines is that people give up their own cultural values by emulating the West. For this reason, it is seen that the values of the West are subjected to heavy criticism in the texts. In the magazines, an image of the West deceiving the world was drawn by being tied to various historical processes, in which the cultural and economic progress of the West is unrealistic. According to the magazines, people live in an imaginary world under the name of modernism.